

УДК: 620.9:327

Biblid 1451-3188, 25 (2026)

Год XXV, бр. 94-95, стр. 197-217

Изворни научни рад

Рад примљен 30. 04. 2026. године

Рад одобрен 18. 05. 2026. године

DOI: [https://doi.org/10.18485/iipe\\_ez.2026.25.94\\_95.10](https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2026.25.94_95.10)

CC BY-SA 4.0

## ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ И ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ ВИШЕГРАДСКЕ ГРУПЕ

*Слободан НЕШКОВИЋ\**

**Анстракт:** Овај рад разматра геополитички контекст функционисања Вишеградске групе, регионалног савеза четири средњоевропске државе – Чешке, Мађарске, Пољске и Словачке. Од оснивања 1991. године ова Група ради на плану јачања међусобне сарадње, европских интеграција и усклађивања политичких интереса унутар Европске уније (ЕУ). Посебан значај у оквиру међусобне сарадње има енергетска безбедност, која је у актуелном кризном амбијенту условљена антагонизмима између ЕУ и Руске Федерације. У раду се анализира платформа Зелене транзиције која поред техничких пропозиција укључује и широко концептуализован друштвени процес. Мултидисциплинарним приступом аутор настоји да разјасни зависност микрорегиона од руских енергената, структуру енергетских капацитета, инфраструктурне пројекте и диверсификације, као и социјалне ризике и импликације на процес енергетске транзиције. Актуелни темат бави се и анализом политичких, социјалних и економских изазова, климатским политикама и финансијским програмима који треба да буду подршка у њиховом спровођењу. Циљ анализе је холистичко сагледавање позиција земаља Вишеградске групе (В4), са становишта реализације аутохтоне парадигме геостратегијских интереса и дугорочне

---

\* Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Факултет за европске правно-политичке студије, Међународна академија наука, уметности и безбедности – МАНУБ, Украјинска технолошка академија у Кијеву, Украјина. E-mail: [slobneskovic@gmail.com](mailto:slobneskovic@gmail.com). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4853-7694>

енергетске безбедности. Кроз компаративни научни метод, аутор настоји да направи синтезу знања из ове области како би указао на њихов значај за Западни Балкан, и нарочито за Републику Србију. У раду се указује на унутрашње контрадикције у земљама Вишеградске четворке, које су нарочито изражене у актуелним геополитичким околностима које онемогућавају остваривање инклузивне енергетске перспективе.

**Кључне речи:** Вишеградска група, геополитички положај, енергетска безбедност, Зелена транзиција ЕУ, Мађарска, Пољска, Чешка, Словачка, Руска Федерација.

## 1) УВОД

Геополитички положај и енергетска безбедност држава представљају прворазредне детерминанте њихове економске и међународне позиције у постмодерном планетарном амбијенту. Зависност од других спољнополитичких актера зависи од сопствених економских потенцијала и квалитета енергетске инфраструктуре држава, због чега долази до диверсификације извора снабдевања енергијом. Наведене детерминанте условљавају и испуњавање циљева Зелене транзиције ЕУ, којима Унија настоји да обезбеди стратешку аутономију својим чланицама у енергетском сектору. У постојећим геополитичким околностима, Вишеградска група (В4) представља регионалну платформу која интегрише четири централноевропске државе – Мађарску, Пољску, Чешку и Словачку. Сарадња ових држава у оквиру В4 настала је 1991. године након пада Гвоздене завесе и распада Совјетског Савеза, када су ове државе осмислиле да кроз политички савез убрзају процесе демократизације друштава и приступања ЕУ. Верујући да заједнички наступ и дељење искустава може представљати добар начин за повратак европског идентитета и побољшавање преговарачке позиције према западним партнерима, В4 је пролазила кроз различите фазе сарадње. Данас В4 има знатно другачију улогу и перципира се као „Интересни клуб“ у оквиру ЕУ. Радећи на том правцу, Вишеградска група консолидује заједничке ставове о питањима енергетске безбедности и климатских обавеза, у оквиру испуњавања циљева Зелене транзиције. Питања енергетске безбедности увек су била актуелна тема, јер се међузависност врло јасно уочава у овој области, а висока зависност од руских енергената све четири земље је у великој мери одређивала њихов маневарски простор на спољнополитичком плану и усмерила их у правцу појачане сарадње. Рат у Украјини и коришћење енергената као спољнополитичких инструмената притиска и принуде од стране Русије, додатно су учврстили ставове да су

диверсификација и независност кључни у постизању суверености и аутономије деловања држава Европе.

Упоредо са процесом диверсификације извора снабдевања енергентима, Европа је представила један врло амбициозан план достизања климатске неутралности до 2050. године. Овај план озваничен је у Европском зеленом договору, свеобухватној стратегији ЕУ која захтева дубинске промене у енергетском сектору, производњи и транспорту, са јасном визијом будућности у складу с циљевима одрживог развоја. Узимајући у обзир положај земаља Вишеградске групе, намеће нам се да ова два процеса – постизање енергетске безбедности и зелена транзиција – нису одвојене теме, већ комплементарни процеси у новој фази привредног развоја и безбедносне политике Европе. Процеси су веома комплексни и не представљају само техничке процесе, већ подстичу и корените политичке промене, како на унутрашњем тако и на спољнополитичком плану земаља. Стога не чуди да су управо земље Вишеградске групе инсистирале на томе да испостављени захтеви и обавезе морају узети у обзир специфичне географске, историјске и друштвене околности свих земаља чланица ЕУ. Овај рад настојаће да прикаже битне постулате геополитичког положаја и историјског контекста сарадње у оквиру Вишеградске групе, што утиче на политике енергетске безбедности и климатских промена њених чланица. Прво поглавље представиће историјат сарадње и трансформацију улоге Вишеградске групе од платформе за ефикаснију евроинтеграцију до платформе за координисање специфичних интереса земаља Централне Европе унутар ЕУ. Други део представиће енергетски положај и перспективе земаља чланица у погледу зависности од руских енергената до кључних пројеката и стратегија које претендују да обликују регионалну енергетску безбедност. Трећи део рада разматраће имплементацију и усклађивање националних енергетских политика с циљевима Европског зеленог договора и концептом зелене трансформације Европе. Четврти део представиће укратко геостратешке односе земаља Вишеградске групе са субрегионом Западног Балкана и Републике Србије. Односи између геополитике, енергетике и зелене трансформације на територијама земаља Вишеградске групе пружају нам информације о ширем контексту визије нове европске безбедности и привредног развоја. Како ће се ове земље понашати у овим процесима, одредиће њихову способност да активно учествују и доприносе у новој безбедносној констелацији Европе и заједничкој визији климатске неутралности.

## **2) ГЕНЕЗА, ЦИЉЕВИ И ФУНКЦИОНИСАЊЕ ВИШЕГРАДСКЕ ГРУПЕ**

Централноевропска политичка асоцијација Вишеградске групе основана је 15. фебруара 1991. године у Вишеграду. Група је окупила тадашње политичке лидере Пољске (Лех Валенса), Мађарске (Јозеф Антал) и Чехословачке (Вацлав Хавел). Треба нагласити да су се лидери ових земаља већ састајали у различитим форматима и да је формализовање сарадње на овај начин представљало круну тих договора. Након мирног разлаза Чехословачке 1993. године, сарадња је настављена у формату четири државе – Пољске, Мађарске, Чешке и Словачке (В4). Од оснивања В4 су пратила висока очекивања и комплексни изазови. Приписана јој је двојака улога – да симболички покаже да су земље Централне Европе спремне да се изборе са изолацијом и пронађу своје место у Европи кроз регионалну сарадњу, као и да покажу да су довољно зреле да воде прагматичну политику и усклађују своје интересе у правцу европских и евроатлантских интеграција. Регионалне парламентарне организације заузимају све значајније место у савременим међународним односима, јер омогућавају државама да мимо формалних структура класичне дипломатије унапреде међусобну сарадњу, усагласе развојне политике и промовишу заједничке интересе.<sup>1</sup> Одабир места за формално оснивање ове регионалне сарадње није био случајан. Мађарски град Вишеград одабран је симболички, јер је представљао место историјског сусрета владара ове четири земље 1335. године, који су тада успоставили политичко-трговински савез усмерен против доминације Хабзбуршке монархије. У савременом контексту, одабир Вишеграда као тачке окупљања требало је да потврди постојање заједничке историје и идентитета земаља Централне Европе. Поред тога, В4 видела је сарадњу као начин да се укрупне и агрегирају интереси региона, како би се што ефикасније и брже ступило у преговоре са западним партнерима.

Први конкретни циљеви Вишеградске групе обухватили су три темељне димензије: убрзање преласка на тржишну економију, успостављање демократских политичких институција и активно приближавање Европској заједници и НАТО-у. Током читаве прве фазе деловања ове регионалне сарадње, деведесетих година 20. века, све чланице су делиле сличну перцепцију својих изазова – с једне стране,

---

<sup>1</sup> Слободан Нешковић, „Однос Нордијског савета према земљама Западног Балкана у односу на Гренланд“, *Европско законодавство*, 2026, бр. 93, стр. 12.

бојазан од дестабилизације Русије, а с друге стране страх од неприхватања Запада и потенцијалне обуставе проширења европских и евроатлантских структура на новонастале државе у срцу Европе. Консензус око ових тачака био је кључан за прву фазу деловања Вишеградске групе, јер је врло јасно дефинисао напоре чланица ка достизању стандарда за чланство у НАТО и ЕУ кроз интензивну сарадњу.<sup>2</sup>

Након оснивања, Вишеградска група је ушла у фазу интензивног политичког и дипломатског деловања усмереног на европску и НАТО интеграцију. Андреа Шмит (Andrea Schmidt) у својој анализи подсећа да су се све чланице суочавале са дубоком економском кризом и фрагментацијом политичких елита, док је истовремено у региону постојао страх да би Русија могла повратити утицај кроз економске и енергетске полуге. Међутим, постојале су латентне тензије од самог почетка Вишеградске сарадње. Чешка и Пољска су биле снажно оријентисане ка Западу у јасној жељи да се дистанцирају од припадништва Источном блоку, док су Мађарска и Словачка биле резервисаније и наглашавале значај очувања регионалне димензије њихових идентитета. У периоду од 1991. до 1994. године Вишеградска четворка функционисала је као координациони форум, где су размењиване информације о преговорима са Европском заједницом, одржавани састанци премијера и министара, и стварани услови за међусобно отварање тржишта. У том контексту је 1993. године потписан Централноевропски споразум о слободној трговини (ЦЕФТА), који је био важан инструмент економског повезивања и припреме за чланство у ЕУ. Прва криза унутар Вишеградске сарадње догодила се у тренутку мирног распада Чехословачке 1993. године. Чешки премијер Вацлав Клаус дао је неколико скептичних изјава о судбини В4, сматрајући да Чешка не би требало да везује своју европску судбину за суседе, већ да наступа индивидуално у свом путу интеграција. Упркос датим моментима скепсе платформа је наставила да функционише, и у наредном периоду улагала највише напора у сарадњу са НАТО-ом. Тако су све четири чланице већ 1994. приступиле програму „Партнерство за мир“.

---

<sup>2</sup> Вишеградска група, позната и као Вишеградска четворка (V4) настала је на рушевинама Хладног рата, у тренутку када је настао вакуум моћи на тлу Централне Европе услед евидентног слабљења совјетског утицаја. Стратешка оријентација подразумевала је што бржу и ефикаснију интеграцију тих држава у Европску Заједницу и НАТО. Лидери Мађарске, Пољске, Словачке и Чешке састајали су се више пута пре званичног оснивања, којом приликом су договарали концепт функционисања организације.

Током 1999. године Пољска, Мађарска и Чешка примљене су у НАТО, док је Словачка због својих унутрашњих политичких проблема примљена 2004. године. Што се тиче процеса евроинтеграција, до самита у Копенхагену 2002. године В4 је послужила као платформа за усклађивање преговарачких позиција, упркос томе што су постојала ривалства у вези са темпом приступања. Тако су све чланице потписале Уговор о приступању 2003. године, а званично су постале пуноправне чланице 2004. године у оквиру „Великог проширења ЕУ“ (претежно на земље Источне Европе). Да резимирамо, у периоду од 1991. до 2004. године од кључног значаја били су следећи догађаји: 1993. потписан је Централноевропски споразум (ЦЕФТА); Пољска, Мађарска и Чешка приступиле су НАТО-у 1999 године, док је Словачка то учинила 2004. године; све четири земље Вишеградске групе постале чланице ЕУ 2004. године.

Како су иницијални циљеви групе били испуњени већ почетком 2000-их, Вишеградска четворка нашла се у дилеми оправданости даљег постојања. У тој фази дошло је до редефенисања циљева. Успех иницијалне кохезије и европских интеграција омогућио је В4 да задржи неку форму политичке сарадње. У том смислу, чланице су усвојиле значајну Декларацију у Кромерижу 2004. године, којом су потврдиле спремност да одрже флексибилну форму регионалне сарадње фокусирану на јачање идентитета Централне Европе, развој заједничких пројеката и промоцију интереса региона унутар ЕУ. Тако је Вишеградска група прерасла из савеза за интеграцију у групу за промоцију специфичних регионалних интереса. Од 2004. до средине 2010. године сарадња је функционисала углавном као неформални оквир координације ставова по разним питањима – проширење ЕУ, регионални развој, Источно партнерство итд. Временом се формирала пракса ротирајућег председавања, а једина стална институција остао је Међународни вишеградски фонд са седиштем у Братислави. У последних десетак година повремено су се јављале кризе поверења између чланица групе, јер су на чело држава долазиле владе са различитим спољнополитичким оријентацијама, као и унутрашњим приоритетима. Један од симболичних момената преокрета јесте долазак популистичких влада у Пољској и Мађарској, чиме је сарадња све више почела да поприма димензију симболичког отпора према „либералном консензусу“ ЕУ, посебно у питањима миграција и владавине права. Тако је Вишеградска група прешла пут од платформе за евроинтеграције до, како Жужана Вег (Zsuzsanna Véghe) истиче, „еуроскептичне протестне групе“. То постаје најочљивије у периоду мигрантске кризе која је потресала Европу 2015. и 2016. године, када су чланице Вишеградске групе иступиле против

механизма обавезних квота за релокацију избеглица. Управо тада је формиран наратив о Централној Европи као „брани“ од неконтролисаних миграција и очувања националних суверенитета европских нација. Поред миграција, у том периоду је интензивирана и сарадња у области безбедности. Од средине 2000-их В4 је проширио формате сарадње у В4+ (са Украјином, Грузијом, Западним Балканом).<sup>8</sup> Заједнички ставови су постали видљиви током криза у источном суседству, посебно током Еуромајдана 2013–2014. године и почетка оружаних дејстава у Украјини, а једна од иницијатива јесте била и формирање заједничке борбене групе Вишеграда (*Battlegroup*), у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ.

### 3) ГЕОПОЛИТИЧКИ И ЕНЕРГЕТСКИ ПОЛОЖАЈ ВИШЕГРАДСКЕ ГРУПЕ

Једна од карактеристика Вишеградске групе била је њена неформална, флексибилна институционална архитектура. Шмитова примећује да је одсуство чврстих правила и сталног седишта у великој мери заслужно за дуговечност иницијативе. Осим годишњег ротирајућег председавања (у трајању од 12 месеци), једина стална институција остао је Међународни вишеградски фонд који финансира културне, научне и образовне пројекте, као и стипендије намењене јачању међусобних веза. В4 је временом доносила одлуке консензусом, а документи су имали политички карактер, без обавезујуће правне снаге. Тај „меки“ институционални оквир омогућио је земљама чланицама да задрже висок степен суверенитета и да сарадњу прилагођавају променљивим приоритетима. Вишеградска група еволуирала је из иницијалне мисије европских интеграција у комплексну политичку платформу. У покушајима да остане мост између источног и западног блока В4 је остала флексибилна и неформална, чинећи трајни елемент геополитичке архитектуре Централне Европе. Свој легитимитет В4 црпи из комбинације историјског симболизма, практичних интереса (првенствено у енергетици и регионалном развоју), и из осећаја заједничког идентитета у односу на европске центре моћи на Западу. Садашњи идентитет Вишеградске групе је вишеслојан. Она је регионални актер званично препознатог у оквиру ЕУ. Уједно, В4 је противник централизације моћи од стране Запада. Представља се као заштитник суверенитета малих држава и залаже се за отворену дебату о бројним питањима, укључујући владавину права и миграције. В4 у неком смислу

представља и алтернативну визију Европе, плурализоване и политички нехомогене, са израженим тенденцијама ка аутономији и суверенитету.

У наставку се приказују основне карактеристике енергетских система и политика свих држава чланица Вишеградске групе. Размотрићемо на који начин је историјска зависност од руских енергената утицала на њихове приоритете и стратешке одлуке у сектору енергетске безбедности. Затим ћемо представити садашњу структуру енергетских система свих држава понаособ, са посебним нагласком на удео угља, нуклеарне енергије и обновљивих извора. Након тога, размотрићемо ризике који се јављају услед ослањања на увоз фосилних горива из Русије, како они утичу на потребе за диверсификацијом, као и који су то кључни пројекти осмишљени у циљу диверсификације снабдевања извора енергијом. Напоследку, биће речи о перспективама енергетске безбедности овог региона, као и контрадикцијама које изазива деловање ка остваривању климатских амбиција у контексту ограничених економских ресурса држава, те улогом коју Вишеградска група има као платформа за координацију енергетских политика региона у оквиру ЕУ.

За разумевање високе зависности од руских енергената држава Вишеградске групе потребно је вратити се у период Хладног рата. Велики део инфраструктуре својих енергетских система ове државе наследили су из заједничког система Источног блока, који се базирао на централизованим испорукама совјетског гаса и нафте кроз мреже које су пројектоване да стварају и одржавају политичку и економску зависност од Москве. Ова зависност није била само питање логистике, већ и део шире стратегије Совјетског Савеза да кроз енергетске везе учврсти контролу над сателитима у Источној Европи.<sup>3</sup> Током 1970-их и 1980-их гасоводна инфраструктура је развијана тако да спаја совјетске изворе са транзитним државама, посебно Украјином и Словачком, преко којих су се енергенти даље дистрибуирали ка Чехословачкој, Мађарској и Пољској. Тако је створен специфичан систем у коме су практично све земље региона скоро у потпуности зависиле од испорука руског гаса, са изузетком неких мањих локалних налазишта. О размерама зависности говори нам податак да је до краја 80-их више од 80% потрошње природног гаса у тадашњим државама Вишеградске групе долазило из СССР-а. У каснијим годинама, након распада Совјетског савеза и пада социјалистичких режима широм

---

<sup>3</sup> R. Višnovský, *Visegrad Group and Relations with Russia*, Vestnik RUDN, International Relations, 2020 Vol. 20, No. 2, p. 3.

Централне Европе, структуре снабдевања нису се могле брзо променити. Наслеђена инфраструктура и дугорочни уговори наставили су да обезбеђују доминантну улогу Русије – правне наследнице Совјетског Савеза у регионалном енергетском сектору. Државе В4 су током периода транзиције морале да одржавају сарадњу са Москвом, упркос јасном стремљењу ка интеграцији са западним партнерима, јер су биле исувише рањиве на обуставу руских енергената. Пољска је у том периоду била пионир дискурса о енергетској независности, али је у пракси била скоро у потпуности зависна од руског гаса, који је био испоручиван преко гасовода Јамал–Европа, преко Белорусије. Мађарска и Словачка су биле чврсто везане за Украјину као главну транзитну руту, док је Чешка такође у највећој мери користила гас из руских извора, иако је била делимично повезана са Немачком преко западних гасовода. Добра страна високе зависности од руског гаса се огледала у томе што се током 1990-их и 2000-их гас испоручивао по релативно повољним ценама, а државе су гаранцију снабдевања виделе у дугорочним уговорима са Газпромом. Међутим, прве кризе у испорукама 2006. и 2009. године означиле су прекретницу и прекинуле ту перцепцију и дискурс. Читав регион постао је свестан рањивости на политичке спорове Москве и Кијева, те су ови прекиди дотока гаса подстакли државе Вишеграда да интензивније развијају алтернативну инфраструктуру.

Како наглашава Јирушек, зависност од руског гаса није била само економски проблем већ и питање политичког маневра. Руска Федерација се током 2000-их и 2010-их често користила енергетском политиком као средством притиска у међународним односима са другим државама, а гасним споровима је уцењивала транзитне земље и њихове савезнике. Поучене тим искуствима, државе Вишеградске групе почеле су да развијају стратегије диверсификације, које укључују ЛНГ терминале, складишне капацитете и нове интерконекторе. Парадоксално, иако је заједнички наратив о енергетској сигурности био присутан у свим чланицама Вишеграда, практични кораци су се значајно разликовали. Пољска је најјасније артикулисала став о енергетској независности од Русије, инвестирајући у терминал Швиноујшће и Baltic Pipe. Мађарска је, насупрот томе, наставила блиску сарадњу са руским енергетским компанијама Газпромом и Росатом, нарочито кроз проширење нуклеарне електране Пакс II, што је изазвало критике Брисела и дела унутрашње опозиције.<sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> *Hungary and the Russian Energy Nexus*, European Council on Foreign Relations, 2020.

Данашњи енергетски потенцијали држава Вишеградске групе одражавају аутентичан спој историјских околности, ресурса, наслеђених инфраструктура и стратешких приоритета сваке од земаља чланица. Иако у европским форумима често наступају заједнички по питањима енергетске безбедности, чланице Вишеградске групе имају доста различит удео угља, природног гаса, нуклеарне енергије и обновљивих извора као својих енергената. Узмемо ли у обзир да своје енергетске стратегије креирају у оквиру Зеленог европског договора, структуре енергетских мешавина чланица групе су резултат компромиса између трошкова декарбонизације и геостратешких одлука у правцу смањења зависности од руског гаса. Тако, Пољској је угаљ и даље доминантни енергент за производњу електричне енергије, и то је чини јединственим случајем у ЕУ, док је Мађарска значајно диверсификовала свој енергетски микс, али је и даље у великој мери зависна од руског гаса за грејање и индустрију, као што је већ раније напоменуто. Чешка и Словачка користе комбинацију нуклеарних и термоелектрана, уз растући удео обновљивих капацитета.

У наредном делу даје се кратак преглед енергетских мешавина свих чланица Вишеградске групе појединачно унутар енергетских система. Пољска је специфична унутар ЕУ по степену ослањања на угаљ, који и даље представља темељ њеног електроенергетског система. Према подацима Европске комисије, више од 70% укупне производње електричне енергије долази из каменог и лигнитног угља. Ова зависност је резултат историјског развоја индустрије и постојања великих угљених басена, пре свега у Шлеској регији. Поред угља, природни гас чини значајан део мешавине, при чему је до скоро доминантни снабдевач био Газпром. Пројекти попут ЛНГ терминала у Швиноујшћу и Baltic Pipe гасовода, који повезује Пољску са норвешким гасом, имају кључну улогу у смањењу те зависности. Дугорочни планови Пољске предвиђају увођење нуклеарне енергије, кроз изградњу прве нуклеарне електране до краја ове деценије. Мађарска има знатно другачију структуру енергетске мешавине у поређењу са Пољском. Док Пољска доминира угљем, Мађарска се значајно ослања на природни гас и нуклеарну енергију. Према подацима Међународне агенције за енергију, више од 30% укупне електричне енергије у земљи потиче из нуклеарне електране Пакс, која је у погону од 1980-их година и која је и даље стуб енергетске стабилности.<sup>5</sup>

---

<sup>5</sup> *Hungary: Energy Profile*, International Energy Agency, IEA, 2022.

Нуклеарна енергија у Мађарској широко је прихваћена као технологија која доприноси нискоугљеничној производњи, па је влада у Будимпешти склопила споразум са Русијом о проширењу капацитета (пројекат Пакс II), упркос критикама дела опозиције и ЕУ. Природни гас чини други кључни стуб мађарске енергетике. Велики део потрошње гаса донедавно је долазио из руског система, кроз Балкански ток и интерконекторе са Аустријом и Украјином. Обновљиви извори у Мађарској бележе спорији раст него у неким државама ЕУ, али влада планира значајна улагања у соларне капацитете и модернизацију дистрибутивне мреже. До 2030. циљ је повећати удео обновљивих извора на 21% финалне потрошње енергије. Без обзира што Мађарска користи одређене количине угља, њихова улога је секундарна и углавном везана за термоелектране на лигнит које поступно излазе из употребе. Чешка Република поседује енергетски микс који је знатно уравнотеженији од пољског модела ослоњеног на угаљ и мађарског нагласка на гасу. Кључна карактеристика чешког енергетског система је комбинација лигнитних и каменоугаљних термоелектрана, уз снажан ослонац на нуклеарну енергију. Према подацима Европске комисије, приближно 37% електричне енергије у Чешкој производи се из нуклеарних капацитета, пре свега из електране Dukovany и новије Темелин. Нуклеарна енергија се у чешкој јавности и политичком дискурсу често посматра као стратешки ресурс који обезбеђује стабилност снабдевања и конкурентну цену струје, због чега постоје планови проширења нуклеарних капацитета кроз изградњу нових блокова. Угаљ и даље чини значајан део енергетског микса, с тим што је удео лигнита посебно висок. Историјски развој чешке енергетике био је повезан с локалним рудницима у северним и западним деловима земље. Ипак, у контексту циљева Европског зеленог договора, чешка влада је усвојила план за постепено смањивање ослањања на угаљ до 2033. године, иако су рокови предмет политичких расправа. Обновљиви извори имају умерени удео у енергетици – највише хидроелектране и биомаса, док соларни и ветрокапацитети заостају за просеком ЕУ.<sup>6</sup> Чешка значајан део природног гаса увози, а историјски главни правац снабдевања био је преко Немачке и руских гасовода. Рат у Украјини и одлука Газпрома о ограничавању испорука приморали су Чешку да убрза планове диверзификације, укључујући проширење интерконектора с Пољском и коришћење ЛНГ капацитета кроз немачку инфраструктуру. Енергетска политика Чешке данас се заснива на равнотежи: одржати висок удео нуклеарне енергије,

---

<sup>6</sup> *Czech Republic: Energy Profile*, International Energy Agency, IEA, 2022

смањити удео угља, и обезбедити стабилно снабдевање гасом кроз диверсификацију извора и инфраструктуре. Енергетски дискурс Словачке карактерише снажан ослонац на нуклеарну енергију и природни гас, уз релативно скроман удео угља и обновљивих извора. Према подацима Међународне агенције за енергију, око 55% електричне енергије у Словачкој потиче из нуклеарних електрана, што је један од највиших удела нуклеарне енергије у Европској унији.<sup>7</sup> Због овог високог удела нуклеарне енергије, Словачка има релативно ниску емисију угљен-диоксида по произведеном киловат-сату, али је истовремено рањива на геополитичке факторе који утичу на снабдевање горивом и одржавање постројења. Влада је зато дефинисала дугорочну стратегију да остане нуклеарна земља и након 2040, уз планове за нове инвестиције у проширење капацитета. Природни гас је други стуб словачког енергетског микса. Велики део гаса годинама је долазио из руских извора преко транзитних гасовода који пролазе кроз Украјину. Словачка је била транзитна земља за гас ка Западној Европи, али се после 2022. активно укључила у диверсификацију кроз интерконекторе са Чешком, Пољском и Мађарском. Енергетска стратегија Словачке усмерена је на повећање енергетске ефикасности, смањење зависности од руског гаса и наставак развоја нуклеарних капацитета као гарантоване базе снабдевања.

Са почетком кризе у Украјини током 2014, питања енергетске безбедности попримила су прворазредни политички значај и стратешку димензију. ЕУ је настојала да кроз стратегију енергетске уније и бројне регулативе ојача подстицаје за диверсификацију извора и смањење зависности од Русије. Најновији развој ситуације и руска агресија на Украјину 2022. додатно су учврстиле консензус земаља Европе о потреби за трансформацијом енергетског сектора региона. Упркос напретку у изградњи инфраструктуре и диверсификацији, чињеница је да је Вишеградска група више од три деценије била ослоњена на руске ресурсе као најјефтинију и најприступачнију опцију снабдевања. Овај историјски контекст објашњава зашто је транзиција ка алтернативним изворима и зеленој енергији често спор процес, оптерећен економским и политичким тензијама. Анализа структуре енергетских мешавина и инфраструктурних приоритета држава Вишеградске групе не може се разумети без увида у овај континуитет зависности и његових последица за регионалну безбедност и европске интеграције.

---

<sup>7</sup> *Slovakia: Energy Profile*, International Energy Agency, IEA, 2022.

#### 4) ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ И ОДНОСИ СА ЕУ

Као што смо већ размотрили, енергетска безбедност Вишеградске групе је умногоме одређена њеним геополитичким положајем, јер се налази тачно између западних тржишта и снабдевача на Истоку, првенствено Руске Федерације. Поучене различитим искуствима током историје, државе В4 интензивно раде на томе да постану резилијентне на дешавања у региону – од политичких криза, преко инфраструктурних пројеката из којих су искључене, до регулативе ЕУ. Кључни моменти који дефинишу тренутну потребу за диверсификацијом региона су рат у Украјини, покушај заобилажења региона великим гасним токовима (Северни и Јужни ток), као и формирање енергетске уније ЕУ. Почетак кризе у Украјини 2014, а нарочито инвазија у фебруару 2022. године, кључне су тачке у промени енергетских политика држава Вишеградске групе. До тада, упркос ранијим кризама, претпостављало се да је гас „неутралан ресурс“ и да се неће користити као средство притиска, као и да велика међузависност економија држава неће дозволити отворене конфронтације. Обе претпоставке показале су се погрешним након руске војне интервенције, коју је пратило коришћење енергената као средства спољнополитичке принуде. У том контексту, енергетска диверсификација постала је и геополитичко питање – не само у смислу техничке отпорности већ и симболичке привржености европској безбедносној архитектури. За Вишеградску групу, која се позиционирала као бранилац „европског пута“ у прошлим деценијама, ова криза се испоставља као прави тест политичке кохезије. На овом месту, значајно је позиционирати стратешки интегративне енергетске парадигме.

Изградња и пуштање у рад иницијатива попут Северног тока (*Nord Stream*) и Јужног тока (*South Stream*), представљале су велики изазов за позицију земаља Вишеградске групе у енергетској архитектури Европе. Ови пројекти су настојали да повежу Русију директним енергетским везама са Западом, обилазећи све транзитне земље Централне и Источне Европе – ту у првом реду мислимо на Украјину, али и Словачку и Пољску. Гасовод Северни ток, који се простире испод Балтичког мора и повезује Русију са Немачком, у великој мери је смањио проток гаса кроз традиционалне транзитне земље. Земље В4 не виде ове пројекте само као инфраструктурне изазове већ и као симболично маргинализовање њихових позиција. Како истиче Јирушек, Северни ток је доживљен као „политизовани енергетски пројекат који подрива солидарност унутар ЕУ и ствара неравнотежу између чланица које су директно повезане с Руском Федерацијом и оних које су

остављене по страни“. Посебно су Словачка и Пољска изразиле забринутост да ће губитак транзитних такси и повећана енергетска рањивост ослабити њихову преговарачку моћ и безбедносни положај.

Сличан ефекат имао је и пројект Јужни ток, који је требало да повеже Русију са југоисточном Европом преко Црног мора и Бугарске, заобилазећи Украјину. Иако је ЕУ 2014. године, под притиском регулативе о тржишној конкуренцији, зауставила реализацију Јужног тока, покушај да се Централна Европа „заобиђе“ оставио је дубок траг у стратешким размишљањима земаља Вишеграда, које су постале знатно опрезније према пројектима који не укључују регионалну координацију и солидарност.<sup>8</sup> Кроз инструменте попут CEF (*Connecting Europe Facility*) и PCI (*Projects of Common Interest*), Европска комисија финансира је низ пројеката од стратешког значаја за регион, укључујући гасоводе, модернизацију мрежа и капацитете складиштења. Ти пројекти не само да повећавају физичку повезаност, већ и смањују могућност енергетског монопола било ког актера. Данас се јасно манифестује да потреба за диверзификацијом у Вишеградској групи више није опција, већ нужност. Геополитички ризици – било у виду прекида испорука, ценовних шокова или директне уцене – постали су реалност, а успешност енергетских стратегија мери се способношћу да се ти ризици предвиде и ублаже кроз повезивање, отпорност и политичку кохерентност. Како ће овај регион деловати у том правцу, остаје да видимо.

На основу изложеног, можемо констатовати да је енергетска транзиција држава Вишеградске групе каналисана сложеним спојем историјских зависности, геополитичких изазова и унутрашњих противречности. Уочљив је стратешки правац ка смањењу ослањања на руске енергенте и повећању удела обновљивих извора енергије, који је у великој мери прихваћен у државама В4. Ипак, његова конкретна реализација суочава се с бројним ограничењима – од финансијских капацитета до политичког опортунизма и спорости инфраструктурне модернизације. Ове контрадикције јасно показују да енергетска политика у региону није само техничко питање избора ресурса већ и дубоко политички процес у којем се преплићу социјални захтеви, национални интереси и европски циљеви.

---

<sup>8</sup> Слободан Нешковић, „Институционално позиционирање Европске уније“, *Европско законодавство*, бр. 77-78, 2022, стр. 46.

## 5) ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПРОЈЕКТА ЗЕЛЕНЕ ТРАНЗИЦИЈЕ ЕУ У ЗЕМЉАМА ВИШЕГРАДСКЕ ГРУПЕ

Трансформација енергетског сектора и привреде држава Вишеградске групе, као и остатка ЕУ, ка моделу зелене економије представља један од најсложенијих процеса у савременој европској политици. Овај процес обухвата веома захтевну техничку транзицију са фосилних горива на обновљиве изворе енергије, али и дубоко преиспитивање друштвених приоритета, модела развоја и односа према животној средини. Европски зелени договор (*European Green Deal*), усвојен 2019. године, поставио је изузетно амбициозан оквир који предвиђа климатску неутралност до 2050. године, а истовремено повезује циљеве декарбонизације са економском модернизацијом и социјалном правдом.<sup>9</sup> У сржи ове стратегије налази се идеја да климатска политика више није издвојени сектор, већ основа целокупног развоја европске привреде и друштва. Основни циљ Зеленог договора је достићи нето нулту емисију гасова са ефектом стаклене баште до 2050. године. То подразумева радикално смањење емисија у енергетици, транспорту, индустрији и пољопривреди, али и развој технологија за хватање и складиштење угљен-диоксида.<sup>10</sup> У прелазном периоду дефинисан је и међуциљ – смањење емисија за најмање 55% до 2030. у односу на ниво из 1990. године, што је формализовано у европском Закону о клими из 2021. године.

За земље Вишеградске групе – Пољску, Мађарску, Чешку и Словачку – зелена транзиција носи посебну тежину. Њихове економије традиционално су високо енергетски интензивне и ослоњене на угљ и гас, што транзицију чини изазовнијом него у већини западноевропских држава. У исто време, све четири земље су значајне кориснице европских фондова, што им омогућава финансирање пројеката енергетске ефикасности, модернизације мрежа и развоја обновљивих извора. Но, овај процес не протиче глатко, без противника и изазивача. Док део политичких и пословних елита подржава зелену економију као прилику за модернизацију и смањење зависности од руских енергената, у пракси често наилазимо на отпор – и због забринутости за социјалне последице по раднике у рудницима угља и термоелектранама и због спорости

<sup>9</sup> *The European Green Deal*, European Commission, COM(2019) 640 final.

<sup>10</sup> Слободан Нешковић, „Кохезиона политика Европске уније – економски развој и инфраструктурна држава Западног Балкана“, *Европско законодавство*, бр. 81-82, 2023, стр. 56.

администрације и регулаторних баријера. Како упозоравају Рухл и Салзман, чак и прогресивне климатске политике могу бити успорене „старим зеленим законима“ и дуготрајним процедурама процене утицаја на животну средину.<sup>11</sup>

Примена концепта зелене транзиције у државама Вишеградске групе отуд отвара низ дубоких социјалних и економских изазова, који превазилазе техничка питања смањења емисија и преласка на обновљиве изворе. Први изазов је губитак радних места у секторима са високим емисијама, нарочито у рударској индустрији и термоелектранама. Пољска је ту најрањивија – процењује се да више десетина хиљада радника директно зависи од угља, посебно у Шлезии. Други изазов је енергетско сиромаштво. Прелазак на обновљиве изворе и увођење тржишних инструмената, попут проширења система трговине емисијама (ЕТС2) на транспорт и грејање, доводе до поскупљења енергената. У пракси, постоји ризик да многе сиромашне породице остану изван обухвата подршке и да раст трошкова енергије доведе до социјалне поларизације. Трећи изазов односи се на разлике у фискалним капацитетима држава Вишеграда. Док богатије чланице ЕУ могу суфинансирати зелене инвестиције из сопствених буџета, Пољска, Словачка и Мађарска у већој мери зависе од европских фондова. То ствара тензије око солидарности и динамике повлачења средстава. Затим, зелена транзиција неравномерно је распоређена по регионима и друштвеним групама. Урбана и развијена подручја имају бољу инфраструктуру и већи потенцијал за привлачење инвестиција у обновљиве изворе, док рурални и сиромашнији региони, посебно рударски базени, остају изложени ризику економске стагнације. Коначно, јавне дебате често постављају ове дилеме као супротстављене изборе: с једне стране, климатске циљеве и модернизацију привреде, а с друге, очување радних места и приступачне енергије.

## 6) ИЗВОРИ

- Domaradzki, S., Fronczak, T., Strážay, T., Vit, M., Orosz, A. *Visegrad Group and the Western Balkans Countries*, European Movement in Montenegro, 2018.
- European Commission, *The European Green Deal*, COM (2019) 640 final.

---

<sup>11</sup> J. Ruhl i J. Salzman, *What Happens When the Green New Deal Meets the Old Green Laws*, Vermont Law Review, 2020; J. Juzova, A. Oroz, A. Sadecki, T. Strážay, *Visegrad Group's Cooperation with Western Balkans: Achievements and the Way Forward*, Institute for Foreign Affairs and Trade, 2019, p. 15.

- European Council on Foreign Relations, *Hungary and the Russian Energy Nexus*, ECFR Policy Brief, 2020.
- Jirušek, M., *The Attitude of the Visegrad Group Countries towards Russian Infrastructural Projects in the Gas Sector*, Energy Policy, Vol.138, 2020.
- Juzova, J., Orosz, A., Sadecki A., Strážay, T., *Visegrad Group's Cooperation with Western Balkans: Achievements and the Way Forward*, Institute for Foreign Affairs and Trade, 2019.
- Leonard, M., Pisani-Ferry, J., Shapiro, J., Tagliapietra, S., Wolff, G. B., *The Geopolitics of the European Green Deal*, Bruegel Policy Contribution No.04/2021.
- Ministry for Innovation and Technology of Hungary, *National Energy Strategy 2030*, Budapest, 2020.
- Ministry of Climate and Environment of Poland, *Polish Offshore Wind Development*, Warsaw, 2022.
- Ministry of Economy of the Slovak Republic, *Energy Policy of the Slovak Republic*, Bratislava, 2020.
- Ministry of Industry and Trade of the Czech Republic, *New Green Savings Programme*, Prague, 2022.
- Nešković, Slobodan, and oth., "Incorporation of Information-Communication Technologies in Economic and Environmental Espionage", *Fresenius Environmental Bulletin – FEB*, Vol. 29, No. 05, Germany, 2020.
- Neskovic, Slobodan, Djelic, Tanja Anastazija, "Social Challenges and European Intergration of the Western Balkans", *Research Result Sociology and Management, Scientific Result*, Vol. 7, No. 1, University of Belgorod, Russia, 2021.
- Neskovic, Slobodan, "Demokracic Development Trends in the Sout Caucasus Region", *Dialogue and Universalism, New Faces of Democracy in Searching of the Global Health of Democracy*, Vol. XXXII, No. 3, PL ISSN 1234–5792, Polich Academy of Sciences, Warshav, Polich, 2022.
- Нешкович, Слободан, „Институционално позиционирање ЕУ“, *Европско законодавство*, бр. 77–78, 2022.
- Нешкович, Слободан, „Кохезиона политика ЕУ – економски развој и изградња инфраструктуре држава Западног Балкана“, *Европско законодавство*, бр. 81–82, 2023.
- Nešković, Slobodan, "Engagement of NATO and Partnership for Pearce with Constellations to Russian Federation", Book series No. 2, Problems of Social

and Economic Security, Vol. 3, 2023. Proceedings, *National Security Deoartment University of Veliki Tarnovo*, Bulgaria, 2023.

- Нешкових, Слободан, „Енергетска заједница ЕУ и геобезбедносни изазови у региону Југоисточне Европе“, *Европско законодавство*, бр. 87–88, 2024.
- Нешкових, Слободан, “The Doctrine of Digitalization of Education with the Incorporation of Information-Communication Technologies in the Green and Circular Economy Instruments of the Western Balkan Countries”, Proceedings, Тематски Зборник радова, књига 5, Лиценца CC BY 4.0, Научна конференција са међународним учешћем у Крагујевцу, 20–21. фебруар 2026, „Политика економске стабилности, дигитализација образовања и циркуларна економија у државама Западног Балкана“, *Међународна Академија Наука, Уметности и Безбедности – МАНУБ, Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ Велико Трново, Бугарска, Центар за стратешка истраживања националне безбедности – ЦЕСНА Б и Интернационални Универзитет Травник у Травнику, Босна и Херцеговина*, 2026.
- Нешкових, Слободан, „Однос Нордијског савета према државама Западног Балкана са освртом на Гренланд“, *Европско законодавство*, 2026, бр. 93.
- Нешкових, Слободан, “The Principle of Gender Equality as an Antidiscrimination Postulate of the European Union with Achievements in the Legal and Institutional Perception of the Republic of France”, Тематски Зборник радова, књига 6, Лиценца CC BY 4.0, Међународна научна конференција у Новом Пазару, 24–25. април 2026, „Родна равноправност у Србији и међународној заједници – научни и реалистички контекст“, *Међународна Академија Наука, Уметности и Безбедности – МАНУБ, Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ Велико Трново, Бугарска, Центар за стратешка истраживања националне безбедности – ЦЕСНА Б и Интернационални Универзитет Травник у Травнику, Босна и Херцеговина*, 2026.
- Schmidt, A., *Friends Forever? The Role of the Visegrad Group and European Integration*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2017.
- Višňovský, R., *Visegrad Group and Relations with Russia*, 2020.

## **7) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ**

Чланице Вишеградске групе перципирају Западни Балкан и Републику Србију као природно геополитичко окружење, коме пружају евидентну партнерску економску, експертску и делом политичку подршку. Актуелни безбедносни, енергетски и миграциони процеси креирају прворазредни значај тог простора за будућност Централне Европе. Опредељење В4 за „кредибилан приступ“ проширењу ЕУ имплицира подршку реформским процесима Србије у функцији евроинтеграција. У том контексту, усаглашени су политички састанци Министара спољних послова и директора институција, а значајно подручје сарадње представља преношење институционалних искустава. Успешно спроведен модел ЦЕФТА споразума 2002 послужио је за концептуализацију нове регионалне иницијативе ЦЕФТА 2006, са укључивањем Републике Србије и осталих земаља субрегиона. Овај аранжман покренуо је унутрашње тржиште и припремио економије за приступање јединственом тржишту ЕУ. Успостављена је парадигма „меког повезивања“ усмерена ка унапређењу регионалне сарадње. Формирање Фонда за Западни Балкан 2015. године инспирисано је радом Међународног Вишеград фонда, који фаворизује размену цивилних друштава, академских институција и културних установа региона. Представници држава потенцирају важност инфраструктурне повезаности, заједничких ставова и миграционих трендова и односу према Руској Федерацији у условима рата у Украјини. Поред политичког дијалога, сарадња се развија и кроз конкретне механизме као што су обуке државних службеника, размена добрих пракси у области владавине права, као и кроз “Think Visegrad” која интегрише стручњаке из Србије и осталих држава Западног Балкана. Сарадња се проширила и на полицијске послове, управљање границама и енергетику. Следствено, Вишеградска група, иако неформални савез без ригидне институционалне структуре, остаје један од најтрајнијих и најутицајнијих облика регионалне сарадње у посткомунистичкој Европи. Њено формирање почетком 1990-их било је мотивисано тежњом за демократском консолидацијом, европским и евроатлантским интеграцијама, као и превазилажењем историјских тензија међу чланицама. У савременом контексту, В4 функционише као платформа за координацију политика унутар ЕУ, али и за артикулисање заједничких интереса према суседним регијама, укључујући Западни Балкан. Иако су унутар групе видљиве политичке и идеолошке разлике, нарочито у приступу према институцијама ЕУ, сарадња међу чланицама остаје жива

кроз заједничке иницијативе, безбедносне пројекте и размену експертског знања. Посматрано у оквиру спољнополитичких приоритета, премијери Мађарске и Словачке перманентно су подржавали улазак Србије у пуноправно чланство ЕУ. Вишеградска група третира Западни Балкан као простор од изузетног значаја за стабилност, безбедност и проширење европског тржишта. Подршка евроинтеграцијама Републике Србије у више наврата артикулисана је кроз заједничке декларације, политички дијалог и институционалне инструменте инспирисане сопственим искуством из периода приступања ЕУ. Истовремено, сарадња са лидерима региона често се води и кроз неформална партнерства, што указује на есенцијални значај политичког прагматизма у регионалним односима. Поред симболичне подршке, В4 земље су активне и у промовисању институционалног ангажмана, што додатно оснажује њихову улогу у обликовању европске политике према овом региону. Наше разматрање показује да се Вишеградска група налази на прекретници између очувања улоге конструктивног регионалног актера и суочавања са све израженијим унутрашњим политичким, енергетским и стратешким дилемама. Њена будућност зависи од способности да усклади националне интересе са заједничким европским циљевима, као и од спремности да се ухвати у коштац са изазовима одрживе транзиције, безбедносних тензија и регионалних односа у ширем европском контексту. У том смислу, ангажман према Републици Србији и Западном Балкану, енергетској безбедности и пројекту Зелене транзиције рефлектује могућност да Вишеградска група потврди свој стратешки значај, не само као форум координације већ и као повезница између различитих делова Европе.

## **GEOPOLITICAL POSITION AND ENERGY SECURITY OF THE VISEGRAD GROUP**

Slobodan NEŠKOVIĆ\*

**Abstract:** Our paper examines the geopolitical context of the Visegrad Group's functioning. The Visegrad Group is an alliance of four Central European countries: the Czech Republic, Hungary, Poland, and Slovakia. Since its establishment in 1991, this group has been working to strengthen cooperation, European integration, and harmonisation of political interests within the European Union (EU). Energy security is of particular importance within the framework of cooperation, which in the current crisis environment is conditioned by antagonisms between the EU and the Russian Federation. The paper analyses the Green Transition platform, which, in addition to technical propositions, also includes a broadly conceptualised social process. Using a multidisciplinary approach, the author seeks to clarify the dependence of microregions on Russian energy sources, the structure of energy capacities, infrastructure projects, and diversification, as well as social risks and implications for the energy transition process. The current topic also deals with the analysis of political, social, and economic challenges, climate policies, and financial programmes to support their implementation. The goal of the analysis is a holistic view of the positions of the Visegrad Group (V4) countries with regard to the indigenous paradigm of geostrategic interests and long-term energy security. Through the comparative scientific method, the author seeks to synthesise knowledge in this area to point out its importance for the Western Balkans and especially for the Republic of Serbia. The paper points out the internal contradictions in the Visegrad Four countries, which are particularly expressed in the current geopolitical circumstances that prevent the realisation of an inclusive energy perspective.

**Keywords:** Visegrad Group, geopolitical position, energy security, EU Green Transition, Hungary, Poland, Czech Republic, Slovakia, Russian Federation.

---

\* University of Economics Academy in Novi Sad, Faculty of European Legal and Political Studies, International Academy of Sciences, Arts and Security – MANUB, Ukrainian Technological Academy in Kiev, Ukraine; Email: slobneskovic@gmail.com. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4853-7694>